

RENATA GROCHOWSKA
Instytut Ekonomiki Rolnictwa
i Gospodarki Żywnościowej – PIB
Warszawa

ROZWÓJ AGROBIZNESU NA RYNKACH UNIJNYM I GLOBALNYM W PERSPEKTYWIE DŁUGOTERMINOWEJ

Wstęp

Agrobiznes czekają w nadchodzących latach istotne zmiany. Coraz większa zmienność cen na rynkach rolnych oraz wzrastające koszty produkcji będą znacząco wpływać na opłacalność prowadzonej działalności. Umiejętność dostosowania się do szybko zachodzących zmian staje się wyznacznikiem konkurencyjności w wymiarze regionalnym i globalnym.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie propozycji działań, które należy podjąć w nadchodzących latach, by stworzyć sprzyjające warunki dla rozwoju agrobiznesu.

Zmiany w otoczeniu agrobiznesu w UE i na świecie

Wyraźnie dochodzi do zmiany mapy geopolitycznej świata. Zdaniem Hawkswortha i Cooksona [4], gospodarka chińska przeskoczy amerykańską w 2025 r., natomiast indyjska zbliży się do amerykańskiej w 2050 r. Podobnie gospodarka indonezyjska może być większa w 2050 r. od niemieckiej, francuskiej i brytyjskiej. Szacunki wskazują, że także inne kraje azjatyckie, jak Wietnam, Filipiny, Bangladesz, Pakistan, Malezja, Tajlandia mogą znacząco wzrosnąć do 2050 r.

Według GHI [3], nastąpi wzrost klasy średniej w Chinach z obecnych 12% do 75% w 2030 r., natomiast w Indiach do około 70%. Znaczący przyrost liczby konsumentów zwiększy zapotrzebowanie na energię, wodę i żywność. Już obecnie obserwowana jest zmiana diety, w której zaczynają dominować produkty mleczne oraz świeże warzywa, natomiast w Chinach dodatkowo wzrasta spożycie drobiu, wieprzowiny i wołowiny. Więcej mięsa oznacza większą produkcję kukurydzy i soi z przeznaczeniem na pasze. Ta istotna zmiana wzorca konsumpcji i stylu życia rosnącej azjatyckiej klasy średniej stwarza, z jednej strony, bezprecedensowe możliwości dla rozwoju agrobiznesu, lecz z drugiej – grozi poważnymi konsekwencjami nie tylko dla Chin i Indii, ale całego świata.

Znaczący wzrost konsumpcji w Chinach i Indiach zwiększa presję na zasoby naturalne, szczególnie wodę. Zachodzące zmiany klimatyczne już przyczyniają się do występowania ekstremalnych warunków pogodowych (susze, powodzie, huragany) w wielu regionach świata. Kraje basenu Morza Śródziemnego, Bliskiego Wschodu, Północnej Afryki czy Południowo-Centralnej Azji należą do najbardziej zagrożonych pod względem braku wody [6]. Zaspokojenie diety mięsnej wymaga wykorzystania 10 razy więcej wody w porównaniu do diety roślinnej. Nawet w wielu regionach USA już dzisiaj niezbędne jest intensywne nawadnianie gruntów rolnych ze względu na zachodzące zmiany klimatyczne. Istnieje ryzyko, że wraz z ogromnym eksportem kukurydzy i soi dojdzie w USA do niedoborów wody i żywności. Tylko w latach 2007-2012 ilość wody potrzebnej do produkcji eksportowanych do Chin zbóż wzrosła z 18 do 50 trylionów litrów średnio na rok [1].

Zwiększające się zapotrzebowanie na żywność przyczynia się do wzrostu cen produktów rolnych. Według prognoz FAO [2], należy oczekiwać kontynuacji tego trendu w nadchodzącej dekadzie. Dodatkowo, zwiększy się fluktuacja cen na rynkach rolnych ze względu na coraz silniejsze ich powiązanie z rynkiem energii, wykorzystaniem produktów rolnych na cele nieżywnościowe (biopaliwa) oraz niekorzystnymi zmianami pogodowymi.

Należy przypuszczać, że wysokiemu wzrostowi dochodów i zatrudnienia w krajach rozwijających się będzie towarzyszyć stosunkowo niski wzrost gospodarczy w krajach rozwiniętych w nadchodzących latach. Szczególnie strefa krajów euro w Unii Europejskiej, ze wzrastającym deficytem finansów publicznych oraz nieefektywną polityką mającą przeciwdziałać temu zjawisku, będzie nadal borykać się z recesją. Trwający ciągle kryzys gospodarczy sprzyja wzrostowi liczby bezrobotnych. Kolejne lata mogą więc przynieść dużą polaryzację społeczeństwa Europy pod względem zamożności i istotne reperkusje dla wzorca konsumpcji, także żywności. Obok grup społecznych zmuszonych niskim poziomem dochodów do zakupu jak najtańszej, podstawowej żywności, będą tworzyć się grupy skoncentrowane na „zdrowym” stylu życia, preferujące dietę roślinną, w tym droższe produkty ekologiczne lub funkcjonalne.

Przedstawione w dużym zarysie potencjalne zmiany, które mogą zachodzić w otoczeniu agrobiznesu w nadchodzących latach, będą wymuszać na firmach dużą elastyczność w dostosowaniu się do zmiennej sytuacji na rynkach. Istotną zaletą będzie umiejętność przeprowadzenia szybkiej analizy kierunków oraz czasu trwania szczytów cenowych w celu podjęcia decyzji: kiedy i jak tworzyć zapasy, czy warto wprowadzać produkt zastępczy, jak zmieniać cenę itp.

Pożądane kierunki działań dla dalszego rozwoju agrobiznesu

Zmienność otoczenia, a tym samym większe ryzyko prowadzenia agrobiznesu, wymaga nowego spojrzenia oraz podjęcia działań sprzyjających rozwojowi tego sektora w perspektywie długoterminowej.

Wykorzystanie zasad zrównoważonego rozwoju w agrobiznesie

Istotnym wyzwaniem dla agrobiznesu w nadchodzących latach będzie wzrost produktywności, ale z uwzględnieniem wyczerpujących się zasobów natural-

nych oraz ochrony środowiska. Doskonale oddaje to termin „zrównoważona intensyfikacja”, zyskujący na coraz większej popularności. Obejmuje swym zakresem stosowanie zrównoważonych praktyk zarządzania gruntami rolnymi, optymalne wykorzystanie wody oraz nawozów, wzrost kontroli występowania chorób oraz chwastów poprzez stosowanie nowoczesnych metod ochrony roślin, wykorzystanie możliwości, jakie niosą ze sobą genetyka roślin i zwierząt oraz biotechnologie [6]. Prowadzenie agrobiznesu w sposób zrównoważony pod kątem ekonomicznym, społecznym i środowiskowym zmusza do ciągłego uzupełniania wiedzy oraz stosowania nowoczesnych technologii. Istotne jest więc takie unowocześnienie otoczenia agrobiznesu, by służyło tworzeniu tej wiedzy i wdrażaniu jej do praktyki.

Zwiększenie skuteczności otoczenia instytucjonalnego dla agrobiznesu

Efektywne funkcjonowanie agrobiznesu będzie uwarunkowane w przyszłości takim rynkiem i sygnałami z niego płynącymi, które zaczną odzwierciedlać ograniczoność zasobów naturalnych. Dlatego potrzebne będą nie tylko działania promujące „zrównoważoną intensyfikację” i obniżające ryzyko produkcyjne, ale także zwiększające elastyczność agrobiznesu w zmieniających się warunkach rynku. Istotne znaczenie mogą odegrać odpowiednie rozwiązania prawno-instytucjonalne, sprzyjające inwestycjom lokalnym i zagranicznym. Dobrym przykładem jest problem wyczerpujących się zasobów wody, które wymagają regulacji wymuszających racjonalne zarządzanie wodą, ponadto znaczących inwestycji (ponoszonych ze względu na wysokie koszty ze środków publicznych) na budowę infrastruktury wodnej.

Stworzenie systemu wdrażania innowacji

Kolejnym istotnym elementem usprawnienia funkcjonowania agrobiznesu jest rozwój systemów wdrażania innowacji oraz wsparcie badań naukowych i ich adaptacji do praktyki. Innowacje należy rozumieć nie tylko jako bardziej efektywne pod względem technicznym systemy produkcyjne, ale także inne aspekty produkcji, ich zarządzania i marketingu. Kluczem do stymulowania innowacji i opłacalności realizacji są wyraźnie zdefiniowane prawa własności oraz system ich przestrzegania.

Zdaniem OECD [5], działania podejmowane w ramach badań i rozwoju (B+R) mogą stać się głównym źródłem innowacji i zapewnić wzrost produktywności rolniczej w perspektywie długoterminowej. W krajach OECD publiczne wydatki na B+R stanowią średnio około 1% rolniczego PKB, w USA nawet 4%. W krajach rozwijających się są zdecydowanie niższe. Dużą szansą jest rozwój tzw. bio-ekonomii, umożliwiającej spadek zależności od paliw kopalnych i wykorzystanie biomasy jako odnawialnego materiału dla przemysłu. Bio-ekonomia odnosi się zarówno do zrównoważonej produkcji i przetwarzania biomasy w zakresie żywności, jak i zdrowia oraz produktów przemysłowych i energetycznych. Realizowane badania powinny być podparte dobrze funkcjonującym systemem edukacji i doradztwa. Inaczej nawet najlepsze innowacje nie zostaną wdrożone do praktyki.

Zmiany w polityce rolnej i handlowej

Rolą polityk jest doskonalenie środowiska rynkowego i handlowego poprzez redukcję ograniczeń handlowych oraz instrumentów zakłócających produkcję, a także wzmacnianie tych, które zwiększają dostęp do rynków. Istotne jest znieszenie ograniczeń w dostępie do środków produkcji (np. regulacje określające prawa własności ziemi) oraz inicjowanie zmian strukturalnych.

Wiele polityk krajów OECD, w tym UE, prowadzonych jest zbyt defensywnie, nie uwzględniają bowiem konieczności szybkiej adaptacji agrobiznesu do zmieniających się uwarunkowań regionalnych i globalnych, w tym wzrostu zapotrzebowania na żywność. Widoczne jest to w propozycjach reformy Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 r., a także w wynikach negocjacji nad budżetem unijnym na lata 2014-2020. Państwa członkowskie UE, zagrożone pogłębiającym się deficytem finansów publicznych i bezrobociem, ograniczyły wydatki na prozrojowe obszary działań unijnych, zachowując przy niewielkich zmianach poziom wydatków na polityki tradycyjne – rolną i spójności.

Podsumowanie i wnioski

Zachodzące szybko zmiany w otoczeniu agrobiznesu wymuszają podjęcie określonych działań, które będą sprzyjać wprowadzaniu zrównoważonych praktyk agrotechnicznych, tworzeniu odpowiedniego środowiska dla rozwiązań prawno-instytucjonalnych, w tym praw własności, a także wzmocnieniu rolniczych systemów innowacyjnych (badania, edukacja, doradztwo, infrastruktura). System taki umożliwiłby wielodyscyplinarne podejście do wdrażania nowych rozwiązań, sprzyjałby lepszej synergii między partnerami publicznymi oraz prywatnymi, a ponadto zapewniał optymalne finansowanie.

Polityka rolna powinna odchodzić od wsparcia bezpośredniego na rzecz instrumentów zachęcających do innowacji i zrównoważonego rozwoju. Zdaniem F. Fischlera¹, nadchodzi czas wprowadzenia do WPR nowego *decouplingu* („innowacje/ha”), kiedy to wsparcie ze środków publicznych otrzymaliby ci, którzy wykorzystują nową wiedzę i wdrażają nowe technologie w swej działalności agrobiznesowej.

¹ Wypowiedź F. Fischlera podczas 6 Forum dla Przyszłości Rolnictwa dn. 5 marca 2013 r. w Brukseli.

Literatura:

1. BCG: The Boomerang effect. Boston Consulting Group, 2013; https://www.bcgperspectives.com/content/articles/consumer_products_retail_the_boomerang_effect/ (data dostępu 11.03.2013 r.).
2. FAO: The state of food insecurity in the world. How does international price volatility affect domestic economies and food security? FAO, Rome 2011.
3. GHI: GAP report. Measuring global agricultural productivity. Global Harvest Initiative, 2012.
4. Hawksworth J., Cookson G.: The World in 2050. Beyond the BRICs: a broader look at emerging market growth prospects. PriceWaterHouseCoopers' Report, 2011.
5. OECD: Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2012, OECD countries. OECD Publishing, 2012.
6. OECD-FAO: OECD/FAO Agricultural Outlook 2012-2021. OECD Publishing and FAO, 2012.